

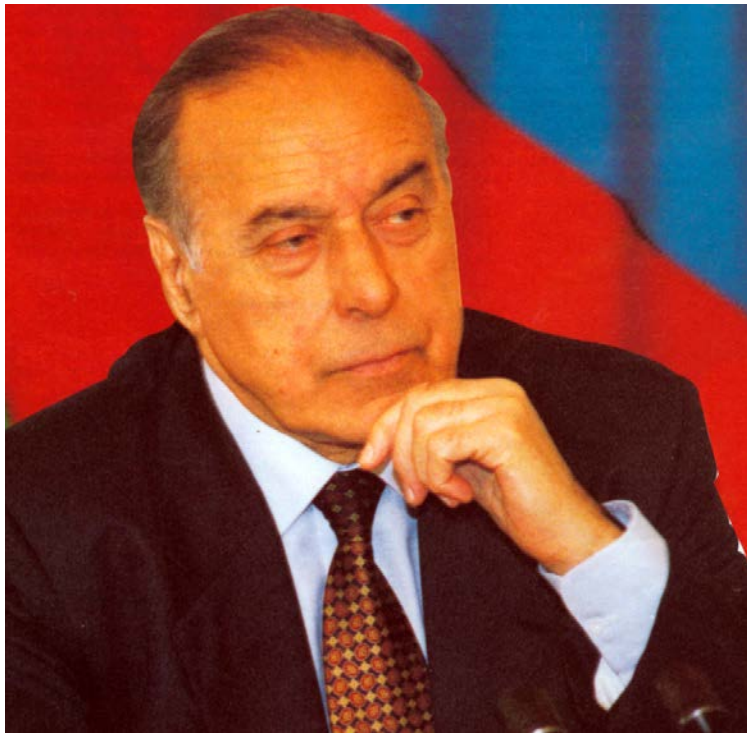

Самур

№ 4 (205) 2008-ЙИСАН 30-АПРЕЛЬ

1992-йисан январдилай акъатзава

ГЪЕЙДАР АЛИЕВАН 85 ЙИС

ньядин машгъур сиясатчийри ам Жорж Вашингтонахъ галаз гекъигнай, ихътин президент авай халкъ хушбахт я лагъанай. Гъакъикъатдани вичин халкъдиз зурбадаказ къуллугъ авур Гъейдар Алиеван тIвар гъамишалух яз тарихда амукъда. 1993-йисуз Азербайжанда лугъуз тежедай къван залан гъалар арадал атайла, халкъди Гъейдар Алиевавай къвед лагъай гъилера улькведиз регъбервал гун тIалабнай ва ам президентвиле хкъанай. Адан акъуллу сиясат ва кесерлувал сеbeb яз а девирда чIкизвай, пайи-паяр жезвай Азербайжан саламатдиз амукъна.

Азербайжан хуьн ва вилик тухун патал чIехи регъберди са шумуд йис идалай вилик лагъанай: "Чи кылин везифа чна къазанмишай Азербайжандин аслу туширвал хуьн ва мадни мягъкемарун я. Чна и кар кылиз акъудна, кылиз акъудзава ва гележгдани кылиз акъудда... И крадин эхир нетижа ам хана кIанзава хьи, Азербайжан экономикадин рекъай вилик фена кIанзава. Инсанрин дуланажагъ ва яшайиш хъсан хана кIанзава..."

Гъич са касдини рикIелай ракъур тавурай, чна ихътин са везифа кылиз акъудна кIанзава: Азербайжандин чилерин битаввал таъминарна кIанзава, чи чапхуннавай чилер къахчуна, чи ватангъли-

яр чпин хайи убайриз элкьур хъувуна кIанзава."

Алай вахтунда Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева регъбердин и веси кылиз акъудун патал чIехи алахъунар ийизва. Ада гъакъисагъвилелди чIугвазвай сегъметдин нетижа яз чи республика экономикадин рекъай мадни вилик физва. Къвердавай мадни артух нафт гъасилзава. Регионар вилик тухун патал гъукуматдин программаяр кылиз акъудзава.

Аслу тушир Азербайжан туькIурна и аслу туширвал кIевелай хвейи, улькведа демократия вилик тухун патал чIехи крад кылиз акъудай, республикадин халкъарин арада дуствал ва стхавал мадни мягъкемарай, къадардал гъалтайла тIимил халкъарин чIални меденият вилик тухун патал къулай шартIар яратмишай Гъейдар Алиеван экуь къамат Азербайжандин вири халкъарин рикIера гъамишалух яз амукъда. Ада Азербайжандин вири халкъарихъ сад хътин ихтиярар авайди гъамиша рикIел хкидай. 1995-йисан 20-февралдиз республикадин лезги халкъдин векилрихъ галаз кыиле фейи гуьруьшда Гъейдар Алиева чи халкъдиз гайи чIехи къимет виридан рикIел хъсандиз алама. Ада лагъанай: "Азербайжандин лезги

агъалийри чи чилер хуьнин карда, эрмени чапхунчийрихъ галаз женгина чпин ивиар авадарна, шегъидар гана. За и кардиз чIехидиз къимет гузва, тарихдини чIехидиз къимет гурвал я. За чи шегъидрин, гъакIни чи республикадин лезги агъалийрикай тир шегъидрин руьгъдин вилик кыл агъуззава ва лезги агъалийриз жуван патай чухсагъул лугъузва."

ЧIехи регъбер дидедиз хъайи 85 йис неинки Азербайжанда, гъакI вири дуньяда гегъеншдиз къейд ийида. Чи улькведин халкъари и чIехи сиясатчидин тIвар гъамиша багъаз ва вине къазва. Республикадин вири районра ва шегъерра адан гуьмбетар эцигнава, адан тIварчIик багълар кутунва, музейар яратмишнава. Шумудни са къецепатан ульквейрани Гъейдар Алиеван гуьмбетар эцигна, чIехи проспектриз адан тIвар ганва.

Гъейдар Алиеван рехъ лайхлувилелди давамарзавай Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиев кыиле аваз чи улькведи алай йисан 10-майдиз чIехи регъбердин 85 йис лайихлудаказ, гегъеншдиз къейд ийида. А югъ Азербайжандин халкъар патал лугъуз тежедай хътин чIехи сувардиз элкьведа.

"Самур"

РЕГЪБЕРДИ ЛАГЪАНАЙ...

Азербайжан зи рикI я. Азербайжан зи нефес я. Азербайжан зи уьмуьр я. Зи рикI гъамиша зи хайи ватан тир Азербайжандихъ галаз алакъалу гъиссеривди ацIанваз хъайиди я...

...

Ватандиз, халкъдиз къуллугъ авун гъар са ватандашдин буржи я. И кардиз килигна гъич са касдини садни вичиз буржулз гъисаб тавурай. Амма авур къуллугъдиз килигна халкъдин патай гуьрмет къазанмишун лайихлу кар я. Им за гъамиша жуван уьмуьрдин мана-метлеб яз гъисаб авурди я.

...

Къадардиз тIимил халкъар хътин гафарикай заз хуш къведач. Халкъ халкъ я... Азербайжанда яшамаш жезвай вири халкъар халкъар я, чна садни къадардиз тIимил халкъ яз гъисабзавайди туш, вири Азербайжандин сад хътин ихтиярар авай ватандашар я.

Чи республика гъаф миллетар авай девлет я, им чи республикадин чешнелувал я, чи милли нямет я, виридан нямет я. Чна идалди дамахзава ва и чешнелувал хвена кIанзава.

...

Чпин миллетдилай, чIалалай, диндилай, сиясатдин дуньякъатIунрилай аслу тушиз за республикадин вири ватандашрин ихтиярар хуьзвайди я. Чна и сиясат ара датIана кылиз акъудзавайди я, эхирда къванни кылиз акъудда.

...

Халкъдикай халкъ, миллетдикай миллет ийизвайди адан дидед чIал я. Лайихлу дидед чIал авачир, дидед чIал кардик кутагъ тежезвай, дидед чIалакай менфят къачуз тежезвай халкъдикай, миллетдикай, халкъ, миллет жедач.

ЧИР-ТЕЧИР

СУВАРИЗ ЭЛКЪВЕДА

Алай йисан 10-майдиз чи республикадин халкъари вири дуньядиз сейли сиясатчи, аслу тушир Азербайжан кIвачел ахкьалдарай чIехи регьбер Гьейдар Алиеван 85 йис гегьеншдиз кьейд ийида. А югь вири уьлкведа халисан сувариз элкьведа. Вири районра ва шегьерра гур мярекатар кьиле фида.

Бакуда гьа юкьуз цуькверин суварни тешилда. Са шумуд кьечепатан уьлквейрай иниз виш агьзуралди цуьквер гьида. Бакудин вири майданра, Гьейдар Алиеван тIварунихъ галай паркара жемьтариз концерттар гуда.

МАДНИ АБАД АВУНВА

Азербайжан Республикадин Президент Илгьам Алиев са шумуд югь инлай вилик тIвар-ван авай алим, академик Зерифа Алиевадин тIварунихъ галай паркуна кьиле тухузвай абадвилерихъ ва цIийи кьилелай туьхкIуьрунин кракихъ галаз таниш хьана. Президентдиз малумат гайивал, 10 гектардин паркуна 5 агьзурдалай гзаф зейтундин, мегьуьн, гийин тарар ва безегдин валар цанва. Ацукьаганар цIийибуралди эвез авунва. Паркунин рекъиз асфалт экIянава.

Гила Зерифа Алиевадин гуьмбетди цIийи гуьркем кьачунва. Адан патарив фонтанар туькIуьрнава. Паркунин экверин система Италиядин пешекарри кардик кутунва.

МИХЬИ ЯД ХЪВАДА

Гьар йисуз Эрменистанди ва Гуржистанди Куьр ва Араз вацIариз 700 миллион кубметрдин зибилар вегьизва. И зибилрин са паяр Мингечевир ва Варвара цин гьамбарханайра элцифзаваТани, яд хьсандиз миьхна кIанзава.

Икьван гагьди яд миьхдай аваданлухрин куьмекдалди 50 агьзур агьалийри миьхи яд хъвазвай. Алай йисуз 50 хуьре ихтин аваданлухар кардик кутада ва мад 112 агьзур агьалийри миьхи цикай менфят кьачуда. Уьлкведин Президентди гайи тапшуругьдалди жележегда Араз ва Куьр вацIарин цикай менфят кьачузвай 700 агьзур инсан вири миьхнавай цив таьминарна кIанзава.

ТИВАРАР ДЕГИЩАРНАВА

Азербайжандин Милли Межлисди республикадин са кьадар шегьеррин ва хуьрерин тIварар дегишарунихъ авсиятда кьанун кьабулнава. ЦIийи кьанундалди Али Байрамлы шегьердиз Ширван, Ханлар райондиз Гуьйгуьл хьтин тIварар ганва. Шамахи райондин Мерезе поселок Кьобустан райондив вуганва ва гила адаз Кьобустан поселок лугьуда. Хьзы райондин Хьзы поселокдиз шегьердин статус ганва.

АГЪУЗ АВАТДА

2010-йисалай чилел яшамин жезвай инсанрин артух хьунин дережа агъуз аватда. Исятда гьар йисуз агьалийрин кьадар 90 миллион касдин артух жезватIа, 2050-йисалай 40 миллион касдив агакьна артух жеда.

2012-йисан октябрдиз чилел яшамин жезвай агьалийрин кьадар 7 миллиарддилай алатда. 2050-йисуз лагьайтIа 9 миллиарддив агакьда.

ЛЕЗГИЯР ВИРИНА

АРАБРИН УЬЛКВЕЙРИЗ СЕЙЛИ Я

Лезгийрин тIвар-ван авай художник Айнудин Бабирикован яратмишунрин кIвалах Египетдихъ галаз мукьувай алакьалу я. Ина университет акьалтIарай жегьилди Кьагьир шегьерда алишверишдин сейли маканар - "Сити Старс" ва "Сираж сити мол" рангаралди безетмишуник вичин лайихлу пай кутуна. 2000-йисуз чи ватанэгьли Саудиядин Арабистандин пачагьдин хизандин теклифдалди Меккеда, Кябедин патав гвай са мугьманханада Аллагьдин тIварар иердаказ, кьизилдин гьарфарал кьхьиналди вири араб уьлквейриз сейли хьана.

Урусатдин, Швейцариядин, Америкадин Садхьанвай Штатрин, Египетдин, Арабрин Садхьанвай Эмиратрин гьал-агьвал авай ксари А.Бабирикован цIудралди шикилар маса кьачунва.

ДЕПУТАТНИ Я, КАРЧИНИ

Кьисметди Девлетхан Алиханов Кьиблепатан Дагьустандай Урусатдин кеферпатаз, Карелиядиз акьудна. Вичихъ зурба алакьунар авай лезги кьегьал ина карчи хьиз сейли хьана. Шумудни са хийирлу крар кьилиз акьудай, чкадин агьалийриз куьмек кар гайи ам Карелия Республикадин Думадин депутатвиле хьана. Вичихъ чIехи карханаяр, телевиденидин канал, кьилди газет авай, са шумуд компаниядиз регьбервал гузвай Девлетхан спонсор хьизни сейли я. Ада неинки вич яшамин жезвай республикада, гьакIни маса республикайра гзаф крариз кьаювалзава.

Гила Д.Алихановаз Петрозаводск шегьерда вичи регьбервал гузвай полиграфиядин базада лезги

халкьдин игитвилдин эпос "Шарвили" урус ва англис чIаларалди чапдай акьудиз кIанзава. Адахъ гьакIни лезги халкьдин тарихдиз талукь бязи ктабар чапдай акьуддай ният ава.

ТАТАРСТАНДАЙ ЧАР

ЧИЛ ХУЬЗ КУЬМЕК ГУЗВА

Чпин тIварни кьилихар хвена гьакьисагьвилелди кIвалахзавай, хайи халкь вириниз сейли ийизвай лезгийр Татарстандани тIмил авач. Алай вахтунда ина абурун кьадар 10 агьзурдав агакьзава. Лезгийр иниз алаатай асирдин 80-йисара, чIехи эцигунар кьиле физвай вахтунда генани гзаф атанай. Абуру цIийи заводарни фабрикаяр эцигунин карда мукьувай иштиракнай.

Республикадин Набережные Челны шегьерда яшамин жезвай лезгийрин кьадар са шумуд агьзурдав агакьзава. Гьавилай 1993-йисуз "Лезгийр" тIвар ганвай жемиятни сифте яз ина арадиз атана. 1996-йисуз республикадин кьанунрив кьадайвал вири документар туькIуьрай жемиятди кIвалахиз гатIуна.

Жемиятдин кьилин макьсад ватандивай яргьара лезги чIал, меденият, ацукьун-кьарагьун хуьн ва вилик тухун я. И ниятдалди са кьадар хийирлу крар кьилиз акьуднава. Жемиятдиз шегьердин "Булах" тIвар алай халкьарин дуствилдин кIвале кьулай шартIар яратмишнава. Ина лезги кьелемэгьлийрин ктабрикай ибарат тир ктабхана, "Халича" тIвар алай музей арадал гьанва. Шегьердин 33-нумрадин мектебдин дараматда кьилди лезги мектеб тешилнава ва ина аялри чIехи гьевесдалди хайи чIал чирзава. Мектебдин спортзални лезгийрин ихтиярда вуганва. Са гафуналди, чкадин гьукуматди республикадин экономика вилик тухунин кардик лайихлу пай кутазвай лезгийриз чIалан ва медениятдин месэлайрал гьалтайла герек тир вири куьмекар гузва.

Шамсудин ХИДИРОВ.

Яргун хуьруьн кьадим мискIин цIийи кьилелай туьхкIуьрнава.

Хайи халкьдиз
кьуьллуьг авун гьар са
ватандашдин буржи я.

Гьейдар АЛИЕВ

У Ъ МУ Ъ Р Д И Н С А В Р У Х А Р

Садбур намуслувал, вижданлувал ивида, руьгьда аваз дуньядиз кьведда. Абурукай гаф кватайла рикл ацлуда, дуньядин винел гел тур и инсанар хувилелди рикел хкида чна. Чтин уьмуьрни крар исанриз кьуллугь авуниз серф авур ихьтин са хизандикай- Амирасланов-рикай я зи ихтилат.

■ Абид Салманов хва Амирасланов 1898-йисуз Миграгьа дидедиз хьанай. Бакудин нафтладин мяденра квалалах и савадлу ва дуньякьатлунар авай кас Азербайжандин твар-ван авай инкьилабчи хьиз сейли хьанай. Азербайжандин большевикрин "Гьуьммет" тешкилат арадиз гьайибурукай сад хьиз адал Дагьустандинни Азербайжандин арада дуствилдин, стхавилин муьгь туькьурун ихтибарнай. Мухтадир Айдунбегов ва Кьазимегамед Агьасиевахь галаз санал ада кесибрин арада гегьенш теблигьат тухузвай. Гьавилай Азербайжанда Мусаватдин гьукумат туькьурайла А.Амирасланов кьуна дустагь авун патал эмир ганай. Вичин кцларви дустарин куьмекдалди ам Самур вацалай эячна Дагьустандиз катнай. Совет гьукумат туькьурайла Абид Амирасланов Бакуда члехи кьуллугьрал хьанай. Кцлар ва кцларви-яр хьсан чидай кас хьиз ада 1928-1930-йисара Кцларин РИК-диз, гьугьунлай

райкомдиз регьбервал ганай. Ина тешкилатчивилин бажарагьдалди, савадлувилелди тафаватлу хьайи, халкьдин гьуьрмет кьазанмишай адаз Бакуда члехи кьуллугь теклифнай. 1934-1936-йисара АСПС-дин седри хьайи Абид Амирасланов республикадин твар-ван авай ксарикай тир. 1937-йисуз Азербайжандин балугьчивилин министрвиле тайинарай ада куьруь вахтунда и тешкилат кьвенкьвечи тешкилатдиз элкьурнай. Гьа ихьтин агалкьурин шегьреда авай вахтунда пехил ксаричин кар акунай. 1938-йисуз Амирасланов "халкьдин душман" твар илитна ам дустагь авунай. Наргин кьураматда гьулле гана кьейила адан паб Зуьлгьеже 28 яшинда авай.

■ Кьакьан буйдин, иер, расу дишегьли тир Зуьлгьеже халисан лезги тават тир. Кьени кьилихрин инсандихь, халкьдин арада гьуьрмет авай Амирасланахь галаз уьмуьр гьалзава лугьуз

НКВД-диз регьбервал гузвай виждан кьадарнавай ксарин "вуна кьачузвай гьавани пара я" лагьана адав фу гьалалвилелди нез гузвачир. Ингье хьсан инсанарни авачиз тушир. Ленин куьчеда ялгьуздиз яшамш жезвай Дуьгьме халади Зуьлгьеже вичин кьвализ ахьайна адаз дидедал авунай. И намуслу дишегьли обпитда кьапар чухьуз кьил хуьз эгечнай. Садра РОНО-дин кьил Ильяс Ильясоваз дуьшуьшдай кьвалал бици аял алаз кьажгьанар чухьузвай Зуьлгьеже - Абид Амирасланован яхунвилай кларабар хкатнавай паб акунай. Рикл тлар хьайи адан тлалабуналди гьа юкьуз дишегьли пекер цудай цехиниз акьуднай.

Вичин пуд велел гьинватлани чизвачир Зуьлгьежедин вилерин накьвар кьуразвачир. Аялар ракьурнавай детдом бомбади чуклурайла сагь амай аяларин кьилел вуч атанатла садазни чизвачир.

туна фронтдиз рекье гьатнай. Анжах Розади вичиз гаф ганвай хьи, кьве гьвечли стха жагьидалди дидедин кьилив хьфидач. Кьве йисуз хуьр-хуьр, кьвал-кьвал кьекьвей адаз эхирни аялар жагьун хьувунай. Абуьр поезда акьахна Ватандиз рекье гьатнай.

Эхирни хизан сад-садав агат хьувунай. Гьахьсузвилер, кашар, дяведин цаар, чаравилер акунвай и вад хайиди шумуд йисан кьене сад лагьай гьилер тир хвешивилай шехьиз.

Четинвилери лигмарнавай Розадихь члехи алакьунар авай. Бакудин Университетда кьелдайлани, инаг куьтягьна Кцлар шегьердин 2-нумрадин урус мектебда кьвалахал акьвазайлани Роза Амировна виридалай тафаватлу хьанай. Гьахь вине кьадай, инсафлу ва телебкар инсан хьиз чешнелу тир ам. Вичин уьмуьрдин эхирдалди гьа са чкада кьвалахнай ада. И кьени кьилихрин савадлу дишегьли виридаз пара кьандай. Муаллим хьизни, директор хьизни адан тай авачир. 40 йисуз ара датлана педагогвал авур и инсан пуд йис я дуньядилай фена. Ятлани адан твар фад-фад рикел хкида, адан хьсан крарикай ихтилатда, "ам хьтин директор хьайиди туш" лугьуз а гьалал инсан хувилелди рикел хкида кцларвийри. "Ам кьегьал бубадин руш тир" лугьуда.

40 йисуз вичин уьмуьрдин юлдаш Розадихь галаз кьуьн-кьуьне кьвалахай Нариман Мамедов райондин твар-ван авай тарихдин муаллим я. Исятда пенсиядиз акьатнавай Нариман муаллимди вичел кьисметди Роза хьтин инсан дуьшуьшарайдалай рази тирди рикл алаз лугьуда. И кьегьал дишегьлидихь галаз санал гьалай йисар вичин уьмуьрдин виридалайни хьсан члавар тирди хиве кьада. Гила вичиз амайди рикел хкунар тирди хиве кьада и кьени кьилихрин агьсакьалди.

Седакьет КЕРИМОВА

вичин кьисметдилай рази тир ам. Жегил хизанди бахтлувилелди кьил хуьзвай. Кьуд лагьай велел мукьвара дуньядиз атун виливди хуьзвай абуру. Пуд гьвечли аял: Роза, Султан ва Телман кьвале, кьуд лагьайди руфуна авай дидекай садлагьана "душмандин паб" хьанай. Чкадин органрин тапшуругьдалди вирибуру негьай и дишегьлидывай аялар кьакьудна абуру Украинадиз, Кировоград вилайтдин Александрово шегьердин детдомдиз ракьурнай. Зуьлгьеже лагьайтла, 8 йисуз Комидиз суьргьун авунай. Им масадан дердерикай хабар кьан тийидайбурун замана тир.

Суьргьунда вичин 4 лагьай аял хайи Зуьлгьеже фронтда авай солдатриз пекер цузвай цехина кьвалахал акьвазнай. Ина стахановчи хьиз сейли хьайи дишегьлидин агалкьунар акурла ам суьргьундай 4 йис тамам хьайила азад авунай. Кцлариз хтай Зуьлгьеже "халкьдин душмандин паб" хьиз кьаршиламишна. Кьвал гьилай акьатай, мукьвакьилибуьр кичела агатзамачир, садбуру кичела саламни гузвачир Зуьлгьеже вучдатлани тийижиз амай. Кцларин

■ Чими мукай гьужуналди чара авуна яргьариз акьудай пуд йитимдиз дердерин, хажалатрин дад вахтундилай фад чир хьанай. Гьавилай детдомда сад-садавай яргьа жедачир абуру. Кьисметди вилериз идалайни члехи мусибатар кьалурдайдакай гьеле хабар авачир абуру. Ватандин члехи дяве башламишайла бомбади абурун детдом чуклурунай ва инин аялар гьарад саниз акьатнай. Роза, Султан ва Телманни сад-садавай чара хьанай. Гзафбуру мукьув гвай хуьрерин агьалийри чпин кьвалериз тухванай.

Зуьлгьежедин духтур стхадиз, полевой госпиталдин начальниквиле кьвалахзавай Мавлуьд вичин вахан кьилел атанвай мусибатдикай хабар тир. Гьавилай Украинадиз акьатай йикьалай ам вичин хтулар суракьиз эгечнай. Детдомда авай кьафкьазви аялар суракьиз-суракьиз са кьуьз кьариди вичин кьвализ тухвана хуьзвай 14 яшинда авай Розадин гелерал дуьшуьш хьанай ам. Халуни хтул сад-садан гарданар кьуна шехьнай. Мавлуьд Розадив дидединни гьвечли стхадин шикил, гьакьни Кцлара абуру амукьзавай кьвалин адрес

Кьегьал рухвар халкьди садрани рикелай ракьурдач.
Лезги халкьдин мисал.

РИММА

ТУЪХУЪМИР ЗИ ГЪЕД...

Туъхуъмир зи гъед,
Гъеле фад я, авахъмир...
Гъеле рикле мурдар
Агъзурни сад я, авахъмир.
Ялгъуз я чун - зунни вун.
Ялгъуз ятлан эх хъийин,
И дуньяда бахтатар яз
гагъ хуьрен чун,
Гагъ бахтсуз яз шехъ хъийин...
Туъхуъмир, зи гъед,
гъеле фад я, авахъмир,
Минетзава, азизди,
дад-бидад я, авахъмир...

Сирлу манияр ама
Заз дуньяда яб гудай,
Заз азабар, заз гъамар
Гзаф ама таб гудай.
Заз умуьрдин йикърай
Хчалдай эквер ама.
Заз умуьрдин жигъирдай
Атудай цуьквер ама...
Гъеле фад я, авахъмир...
Рикле гъеле нур ама,
Чизвач гьидаз бахш ийин?
Гуьгуьлда са мур ама,
Аван адкай ашкъ ийирд?..

ЗАЗ ЧИДА ХЪИ...

Заз чида хъи, чилин винел гзаф я,
Къавкъаз хътин дагълар авай уьлквейар.
Женнет ятлан, амма гъаклан са гаф я,
Хъайтлан ана гъар тилигда лап къве Яр.

ТУЪХУЪМИР ЗИ ГЪЕД...

Заз чида хъи, а уьлквейрин гъавада,
Лезги чилин атир авач, зар авач.
А дагъларин тик рагарал, раварал
Я цуькверал лезги чЛалал тIвар алач.

"Леък" лугъудач ана рикIиз такабур,
Чина лекъре "Лезгинка" дал лув гуда.
Гуьгуьл азад, генг ахъайна гъар цакул,
Элкъвезда лекъ къакъанрилай лув кудай.

Аван вакай хайи гуьне, хайи пел,
И цав квачиз гуьгуьл, вавай эх жедан?
Дагъларни лекъ стхаяр тир и чилел,
Агъзур йисан уьмуьр хъайтлан тух жедан?

КИАНДАЙ...

Рекъер, рекъер, физ-кхвер,
Гъикъван ава дуньяда.
Физ кIандай заз кIваче звер,
Бахтатардиз, пияда,
Заз зи чилин рекъерай -
Лезги чилин рекъерай.

Лезги чилин цуьквера
Вил къекъуьриз кIан я заз,
Цуьквераллай чигера
Гъил экъуьриз кIан я заз.
Туьмердай за цуьквериз,
Цуьквераллай чигериз...

Шагъдагъд къуьнел ацуькна
Агъ, фидай зун хиялди.
Гъилер хурал эцигна
Мягътел жедай аял хъиз
Жуван хайи дагъларал-
Зи эл хвейи дагъларал.

Ашукъ хъана дагъларал,
Лувар квай лекъ жедай зун.
Ашукъ хъана цаварал,
Рагарлай элкъвездай зун.
Зун цаварай килигдай
Лезги чилин хуьрериз,
Дар жигъирриз, рекъериз.

Эмин чидай жигъирриз
Мугъман жедай, илифдай,
Гуьгуьл гана фикирив,
Хуш хиялра за йифдай,
За зи чилин рекъера -
Хайи чилин рекъера...

КУЪЗ ЭЛКЪВЕНА РЕКЪЕЛАЙ?

Дурнайрин са циргъ рекъелай элкъвена...
Яраб вучиз? Шумуд юкъуз и фикир
Зи гуьгуьлда суал хъана къекъвена.
Гъикъван чIав я и аламат заз са сир...

Яраб крар и йикъалай дуньядин
Элкъвена терс физватIа агъ, дурнаяр?
Фаркъ авач квез цавар гьидан, дунья нинд?
Бес вучиз куьн элкъвена лагъ, дурнаяр?

Белки квезни авунва жал чилел хъиз,
А цавара часпарарни, сергъятар?
Белки куьнни алцурнава зи эл хъиз:
"Жедач сергъят, жеда инал регъят цIар..."

Лагъ тIун вучиз куьн элкъвена рекъелай,
Белки чил хъиз хъанва цавни гила дар?
Алудначни ришвет гвачиз муькъвелей?
Квезни чаз хъиз квед ян ватан, дурнаяр!

Эй цаварин азад къекъвер сунаяр!
Амач рябет куь рехъ атIур цавара.
Даим ахъа рекъер хуьй квез, дурнаяр,
Чи вил ала чаз хъсан къвер чIаварал...

"ГЗАФ ЧИЗВА ГЕРЕК ТУШИР ЗАТIАР ВАЗ..."

"Гзаф чизва герек тушир затIар ваз!"
Са юкъуз сад хуьренай зал икI лугъуз.
"Ктабравай буш гафарин парар гваз,
Ялгъуз уьмуьр гъалрай вуна гъикI?" лугъуз.

Шумуд йис я эй уьмуьрдин дад чидайд!
Гъиликай къаз "герек тушир затIари".
Заз геренар бахш ийизва шад жедай,
Акъудзава цавун ирид къатариз.

"Герек тушир затIар" мад за кIватIама,
Зардин къадир тек заргардиз чир жеди.
Чун гъадакди икI сад-садаз ядзама,
Чара рикIер мад сад-садаз сир жеди.

Зун гъелени а "затIарик" къекъвезва,
И девлет за къачузвайд туш пул гана.
Къуй акъурай зи гафунин и кIез ва:
Герек туширд заз уьмуьрда вун хъана.

Я ЖЕДИ

Гагъ-гагъ хуьхъвез гуда темен,
Гатун хару шагъварди пак.
Зи хиялри гьида гиман,
Гатада зи гуьгуьлдин рак:
Белки ам зи яр я жеди...

Къугъваз-къугъваз авахъда пеш,
Уьмуьрд хура виш югъ акур.
Ван къведа заз сефил, пелеш:
"Ам ваз ярдин сагърай лугъур
Эхиримжи чар я жеди..."

Гуьнед чинай авахъда яд,
Йигиндаказ, шурушур алаз.
Налугъуди рахада сад
Вучиз ятIа тегъне галаз:
Ам ви бахтлу къар я жеди...

Къизилгуьлдин хел къадамаз,
Цаз акIида тупIун рикIе.
Сада лугъур ван жеда заз:
Белки хер я, рикIин кике,
Сузадавай кар я жеди...

Къвада цавай зулун марфар,
Цавар шехъда дерт авайд хъиз.
Марф - цаварин дертлу гафар,
Марф - цаварин мани, заз чиз,
Виш бендинин цIар я жеди...

КЪАЧУНВАЧ ХЪИ И АКУНАР...

Я покупал вид с окна...

Никас САФРОНОВ

Къачунвач хъи и акунар пулунихъ,
И иервал гъакI гъатнава гъиле чи.
И акунриз уьмуьрдив сад килигун,
Къхъенва жед сад Аллагъди пеле чи.

Къачунвач хъи, и акунар пулунихъ,
И хайи хуьр, хайи пелер, дереяр.
И вили цав, туракъ жалгъан, чими Рагъ,
Гадни гатфар, садни зулун береяр.

Къачунвач хъи, и акунар пулунихъ,
И акунар гъакI бахшнава гъуцари.
ХупI бахтлу я тIебиат и чилерал,
Суварзава яраини къацари.

Къачунвач хъи, и акунар пулунихъ,
Зи хайи эл, бахтатар я вун гъикъван!
И иервал, и акунар эбеди -
Арха я ваз, жув дуньяда амай къван!

ЧИ ТАРИХДИН ГЕЛЕР

Дегъ чIаварилай инихъ лезги чилерал гъикъван вакъияяр киле фена. Бязи вакъияяр чаз тарихдин ктабрай, къадим ва юкъван виш йисарин авторрин эсеррай чир жезватIа, халкъдин ацуькун-къарагъуникай хабар гузвай са къадар делилар археологиядин амуькьайрилай чир жезва. Эхиримжи йисара чаз лезгийрин Къафкъаздин Албаниядихъ галаз алакълу тарихрикай шумудни са цIийи делилар жагъанва: кхъинар ва дегъ чIаварин шикилар алай сурун къавнер, майишатда менфят къачузвай къапар ва маса затIар.

Зун чи хуьрера лезги тарихдин гелерихъ фадлай къекъвезвайди я. Гъар гъилера гзаф маракълу затIар жагъизва заз. Ингъе мад са дуьшуьш. 2007-йисуз "Азерсел"ди КIцIар райондин ЭчIехуьре, куьгъне суарар авай "Щегърен кIунтI" лугъудай чкада вышка эцигдайла ана аламатдин са делил винел акъатна. Эгъундайла чиликай 4 сур хкатна. Ина кыл РагъэкъечIдай патлахъ элкъуьрна кучукнавайбурун кIарабар авай. Абур гъилер цавуз хкажна, Ракъбиниз икрамзавай саягъда кучукнавай. Ихътин суарар гъам тарихчийри, гъамни

археологри тестикъарзавайвал, чна ислам дин къабулдалди чи чилерал алайбур я. Суарарай бегъемдиз цIурурнавачир шуьшедикай раснавай къве цам жагъанва. Цамарикай сад битав, муькуьди ханвайди я. За абурун шикилар чIугуна редакциядиз ракъурзава. Къуй кыл акъуддай ксарри чпин гаф лугъурай.

Абир ЭЧИХВИ.

Къиблепатан Дагъустандин лезги чилерал, Гуьлгери вацIал алай, гила кардик кумачир Хандин муьгъ шумудни са виш йисарин вакъияйрин жанлу шагъид я.

MƏHƏMMƏD SƏİD ƏFƏNDİ

onun daha bir kitabı nəşrə hazırlanır

Azərbaycanda kommunist rejimi represiyaları qurbanlarından biri olmuş böyük maarifçi Şeyx Mehəmməd Səid Əfəndi Dağıstani əl-Əvəcuğunun (1883-1938) faciəli ölümündən 70 il ötür. Mütəfəkkir ömrünü islam dininin öyrənilməsinə, yayılmasına və xalqının maarifləndirilməsinə sərf etmişdir.

Mehəmməd Səid 1883-ildə indiki Qusar rayonunun Əvəcuq kəndində anadan olmuşdur. Bağdad və İstanbul şəhərlərində təhsilini başa çatdırıb "Şeyx" və "Əfəndi" titullarına sahib olduqdan sonra Bakıya qayıdıb Ləzgi məscidində müftilik edən və Bakı darülfünunda müəllimlik fəaliyyətinə başlayan Mehəmməd Səid Əfəndi elmi, ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmuş, həyatını bütünlüklə maarifçiliyə həsr etmişdir.

Əlyazmaları və tərcümələri (ərəb və fars dillərindən) müsadirə edilib yandırılmış, kitablarına qadağa qoyulmuş Şeyx Mehəmməd Səid Əfəndi Dağıstani əl-Əvəcuği ədəbi irsinin axtarışına və araşdırılmasına 1991-ci ildən sonra başlanmışdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq institutu əməkdaşları tərəfindən aparılan araşdırmalar nəticəsində Mehəmməd Səid Əfəndi Dağıstani əl-Əvəcuğunun bir neçə kitabı olduğu aşkar edilmişdir. Şeyx Şafii məzhəbi əsasında şəriət məsələlərinə həsr edilmiş

ərəb əlifbası ilə Azərbaycan dilində yazılmış "Üç yüz məsələ" kitabı 1994-cü ildə bizim tərəfimizdən həm ərəb əlifbası ilə, həm də kiril əlifbasına transliterasiya edilərək qeyd və izahlarla yenidən nəşr olunmuşdur.

Mehəmməd Səid Əfəndinin sağlığında çap olunmuş daha üç kitabı olduğu aşkar edilmişdir. "Ən-Ənqa" (Simurq) 1915, "Yeni asari Dağıstan" 1916, "Zeyn əl-məkətib" (Məktəblərin yaraşığı) 1919-cu ildə Bakıda "Orucov qardaşları" mətbəəsində nəşr edilmişdir. Bunlardan başqa Mehəmməd Səid Əfəndinin həmyerliləri olan müəllimlərdən Məcid Müslümovun, Şəmsəddin Əhmədovun və Vəlibəy Aşurovun şəhadətlərinə görə onun "Peyğəmbərin nuru" adlı daha bir kitabı, ərəb dilindən tərcümə olunmuş Peyğəmbərin hədisləri, Qurani-Kərimdən tərcümələri, mərsiyələri, Bakı darülyunu haqqında şərhləri və başqa əlyazmaları olmuşdur. Hazırda müəllifin "Zeyn əl-Məkətib" kitabı əski əlifbadan transliterasiya edilərək qeyd və izahlarla latin qrafikasında çapa hazırlanır.

Bu il Azərbaycan xalqı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 90 illik yubileyini qeyd edəcəkdir. Şeyx Mehəmməd Səid Dağıstani əl-Əvəcuğunun Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının birinci il-dönümünə ithaf etdiyi "Məktəblər yaraşığı" kitabı həmin dövrün nəbzini tutmaq baxımından çox maraqlıdır.

"Zeyn əl-məkətib"də Mehəmməd Səid Əfəndi xalqın həyatın bütün sahələrində geri qaldığını görüb duyan, onun mövhumat və xürafat içində boğulduğunu hiss edən və xalqı bu vəziyyətdən çıxarmaq yollarını yalnız təhsil və maariflənmədə gören bir maarifçi kimi çıxış edir. Müəllif xalqın səadətə çatmasını, dünyanın mədəniyyət sahibi olan xalqlarının səviyyəsinə yüksəlməsinin sirrini İslamla yanaşı bütün elmləri öyrənməkdə görür. Onun fikrincə, "millət-i islam üzrə hər dürlü funun və sənaye öyrənmək vacibdir, zira dini-mübini davam etdirmək millət-i islamın tərəqqisinə və tərəqqi isə funun və sənaye öyrənməyə müntəzir durur".

Mehəmməd Səid Əfəndi Dağıstani əl-Əvəcuği insanın maariflənməsinin onun həyatda tutduğu mövqe ilə əlaqəsini düzgün başa düşür. Yüksəlib cəmiyyətdə layiqli yer tutmaq, yaxud alçalıb cəmiyyətin girdabına düşmək seçkisi insanın öz əlindədir. Bu,

əmək, səy, cidd-cəhd, fəaliyyət və iradədən asılıdır. İnsan öz nəfsini ağılla idarə edə bilse yüksələr, nəfsini özbaşına buraxsa, nəfsi onu aşağıya-heyvanat məqamına sürükləyər. Elm həm din, həm də dünya işlərində vacibdir. Müəllif buradan məntiqi nəticə çıxararaq, nəfsin tərbiyə edilməsi işində peyğəmbərlərə, filosoflara, tərbiyəçi-müəllimlərə ehtiyac olduğunu göstərir.

O dövrlərdə din xadimlərinin əşari-nəzmə müraciət etməsi, şeir yazdığı qeyri-ciddi sayıldığına görə Mehəmməd Səid Dağıstani özünün "Zeyn əl-məkətib" poemalar kitabını Şəms əd-Din (ərəb dilində - işıq saçan) təxəllüsü ilə imzalamışdır. "Elm axtarmaq cihaddan və nafilə namazından üstündür" deyən maarifçinin poetik misralarında onu narahat edən fikirlər əks etdirilir:

*Olursan elmilə zişan, oxu canım, oxu canım,
Səadət bəxşdir irfan, oxu canım, oxu canım!*

*Xudayə dəmbədem qıl həmd, bitayan-bimicilər,
Maarif işləri nəzm etməyə millət olub muxtar.*

*Musavat, ədalət dövrüdür bu dövrümüz, ey yar,
Hökumət eyləyir millətlər ilə yeni xoş rəftar.*

*Qənimətdir böylə dövrən, oxu canım, oxu canım,
Səadət bəxşdir irfan, oxu canım, oxu canım!*

*Maarif hünərdir, fəzildir, kim tarü - mar olmaz,
Hünərvər olmalı, əhli-hünər, bilmərə xar olmaz.*

*Bunu da bil, cahanda dövlət ilə iftixar olmaz,
Berəder, dövlətə dünyada əslən etibar olmaz.*

*Ki oldu Qabil xüsrən, oxu canım, oxu canım,
Səadət bəxşdir irfan, oxu canım, oxu canım!*

Mehəmməd Səid Əfəndi tək cəmiyyəti, müsəlman dünyasının geriliyi səbəblərini açıqlamaqla kifayətlənmir, oxuculara ağıllı məsləhətlər verir, vəziyyətdən çıxış yolunu göstərir:

*Elmə rəğbət göstərib, millətə hüşyar etməli
Pərtovi - irfan ilə tənviəri əfkar etməli.*

Mehəmməd Səid əl-Əvəcuğunun nəşrə hazırladığımız "Zeyn əl-məkətib" kitabında maariflənməyə, elmə, biliklərə yiyələnməyə çağırış xüsusi yer tutur, "Millətə xitab", "Qan millət", "Ədalət" və sairə əsərlərində şairin müraciəti, dəvəti xüsusilə qabarıq görünür. Böyük mütəfəkkiri xalqın hürriyyətə, sülhi-şəriətə qoşulması həmişə sevindirmişdir. Bu qəbildən onun "Hürriyyət münasibətilə Bakı quberniyasına daxil Quba qəzasına layiq Ləgər qəryəsində təşkil olunan Cəmiyyəti-ülema münasibətilə söylənmiş poeması" diqqətə cəlb edir. Orada oxuyuruq:

*Mehəmməd Mustafa dlişad dur bu gündə, bu gündə,
Ki şəriət xanəsi abad olur bu gündə, bu gündə.
Bu gündə ictimai etdi neçə əhli-ümumi-əxyar,
Qəraz oldur ki, peyda eyləsünlər millətə əsrar.
Həmin cəmiyyətin təsir ilə millət tapar ənvar,
Məsaildən yeqinə ref olur bu bəzmdə əstar.
Həm əhli-elmə ali ad olur bu gündə, bu gündə,
Şəriət xanəsi abad olur bu gündə, bu gündə.*

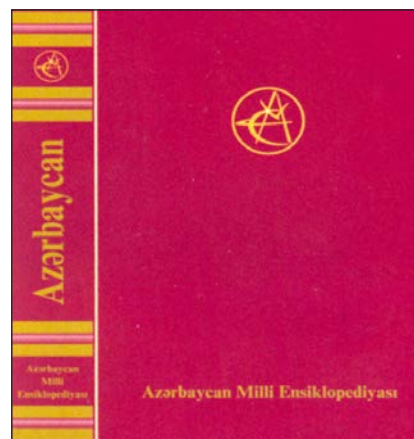
Gülbəniz ƏHMƏDZADƏ,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Şərqsünaslıq İnstitutunun baş elmi işçisi,
fəlsəfə elmləri namizədi, dosent.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ENSİKLOPEDIYASININ "AZƏRBAYCAN" ADLI XÜSUSİ CİLDİ NƏŞR OLUNMUŞDUR

Azərbaycanın elm aləmində, Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi həyatında çox mühüm tarixi hadisə baş vermişdir. Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının fundamental əsəri olan "AZƏRBAYCAN" adlı xüsusi cildi ali tərtibdə, yüksək poliqrafik üslubda çap olunmuşdur.

Böyük oxucu kütləsinə təqdim olunan Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının "Azərbaycan" adlı xüsusi cildi 13 fəsil, 885 səhifə və 110, 5 çap vərəqi həcmindədir; 25 cildlik universal Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının ilk və ana kitabıdır.

Azərbaycanın özünə, millətinə, ədəbiyyatına, milli mədəniyyəti və incəsənətinə, coğrafiyasına, mövcud olmuş dövlət quruluşlarına, bu torpaqlarda gedən qanlı-qadalı müharibələrə və inqilablara həsr olunmuş irili-xırdalı kitablar bundan əvvəl də yazılıb, ölkəmizin tarixi, etnoqenezi, təbiəti və coğrafiyası, mədəniyyəti, elmi, ədəbiyyatı və incəsənəti, müasir həyatı, zəngin təbii sərvətləri, geosiyasi mövqeyi, dünyanın ictimai-siyasi səhnəsində

tutduğu yeri haqqında sanballı məqalələrdən ibarət belə bir möhtəşəm kitab ilk dəfədir ki, yazılır və çap olunur. Onun hazırlanmasında respublikamızın aparıcı alimlərindən 222 nəfər müəllif kimi, 68 nəfər isə məsləhətçi kimi iştirak etmişdir.

Görkəmli alim, akademik Tofiq Nağıyevin rəhbərliyi altında "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzinin kollektivi tərəfindən hazırlanmış "Azərbaycan" kitabının mətni, xəritələri, diaqramları və şəkilləri "Azərbaycan ensiklopediyası" Elmi Mərkəzinin bilgisayar mərkəzində peşəkar mütəxəssislər tərəfindən yığılıb hazırlanmışdır. Nəşr Almaniyada həyata keçirilmişdir.

Ümidvarıq ki, bu universal elmi əsər - 25 cildlik Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının "Azərbaycan" adlı xüsusi cildi - ölkə vətəndaşları tərəfindən hörmət və rəğbətlə qarşılanacaq və bütün ziyalıların stolüstü kitabı olacaqdır.

Əhmədzadə Abdulhalim Migrağvi,
Azərbaycan MEA
"Azərbaycan Milli Ensiklopediyası"
Elmi Mərkəzinin ictimai sahələr, fəlsəfə,
iqtisadiyyat və hüquq redaksiyanın
b/elmi redaktoru.

Xalqın taleyinə, müqəddəratına
biganə qalmaq olmaz.

Heydər Əliyev

"САМУР" ДИН МЕКТЕБ

ЧИР ХЪУХЪ, РИКЕЛ ХУХЪ

ЧЕХИ АЛИМ

Играми "Самур"! Лезги халкъдин тарихдикай кхьенвай алимар садни кьвед туш. Абурукай М.М.Ихилова иллаки Чехи зегьмет Чугуна. Ада лезги халкъдин тарихдикай кьве кьиметлу ктаб кхьена. Жечни зурба алимдин уьумурдин ва яратмишунрин рекьикай са кьадар малуматар гай-итла?

Камал МУРАДОВ,
Баку шегьер.

Вичин т'вар алатай виш йисан зурба алимрин сиягьдик акатнавай машгьур тарихчи, лезги халкъарин, гьак'ни Дагъустандин халкъарин ч'ехи дуст Михаил Мататович Ихилон 1917-йисан 7-ноябрдиз Дагъустан Республикадин Дербент шегьерда дидедиз хьана. Ам дагъви чувудрикай я. М.Ихилон и халкъдин арадай акъатай сад лагъай илимрин доктор, тарихчи-этнограф я.

Ватандин Ч'ехи дяве къарагъдалди М.Ихилова Дербентдин техникум ва муаллимрин институт акъалт'арнай. Дяведин вахтунда артиллериядин офицер хъиз ада ч'ехи кьагьриманвилер кьалурнай. Гьавилай Михаилас са шумуд орден ва медаль ганай. Вичел залан хирер хьана Дагъустандиз хтай М.Ихилова Ст'ал Сулейманан т'варунихъ галай пединститут акъалт'арна. 1949-йисуз тарихдин

илимрин кандидатвилин, 1968-йисуз докторвилин диссертацияр хвена. Ада яргьал йисара Дагъустандин Тарихдин, Ч'алан ва Литературадин Институтда (гилан Тарихдин, Археологиядин ва Этнографиядин Институтда) к'валахна.

Ч'ехи алимди лезгийрин тарихдикай кьве ктаб кхьена: "Къубадин лезгийр" (1957) ва "Лезги халкъарин десте" (1967).

Кьвед лагъай ктаб адан докторвилин диссертация я. И илимдин к'валах гьик' арадал атанат'ла, лезгийрин т'вар-ван авай алим Сария Агъашириновади ик' кхьенва: "Лезги халкъарин десте" монографиядал алимди гьеле XX асирдин 50-йисарилай к'валахзавай. Ам

яргьал йисарин залан зегьметди ва гьакъван яргьал рекьерини гьекьери арадал гъанвай нетижа я. Алимди Дагъустанда ва Кеферпатан Азербайжанда саки вири лезги хуьрерин рекьер к'вачелай авуна. Виринра ада вичикай анжах хъсан майилар туна." Гьакъикъатдани алимди Къубадин, Кц'арин ва Хачмазин хуьрера лезги халкъдин тарих, ацукъун-къарагъун, яшайиш вири патарихъай чирна. Кц'арин хуьрерин яшлугурун рикел алим хъсандиз алама. Абуру лугъузвайвал, Михаил Ихилон лезгийрихъ галаз лезги ч'алалди рахадай. Адаз лезгийр вичин хайи халкъ хъиз пара к'андай.

М.Ихилова сифте яз лезги халкъарин тарихдиз, адетриз, хуьрер кутуниз, майишат вилик тухуниз санлай умумиламишнавай кьимет гана. Лезги халкъарин дуварлар сад тирди, лезгийр Къафкъаздин лап къадим халкъарикай тирди субутна. М.Ихилова лезги халкъарин арада чаравилер гъаз алахъзавай тапан алимриз ва сиясатчийриз абур гьалат'и тирди лагъана.

М.Ихилова Дагъустандин маса халкъарикайни кьиметлу эсерар кхьена. Адан "Дагъустандин халкъар" ва "Къафкъаздин халкъар" эсерар гъаз метлеблугур яз гьисабзава. Алимди 1997-йисуз вичин дунья дегишарна.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА.

ГЪЕЙДАР АЛИЕВА ЛАГЪАНАЙ...

Аял к'ан тийир инсан авач жеди. Гьар са инсандиз, гьар са бубадиз, гьар са дидедиз вичелайни гъаф вичин велед, аял к'ан я. Им хизандин кьене авай фикир-фагъум я. Анжах миллет, гьукумат, халкъ ва уьлкве патал аялар, жегьилар гьар са куьнилай кьиметлу я. Аял дуньядиз атун, сагъламдиз ч'ехи хъун, жегьил несилди хъсандиз чирвилер кьачун гьар са миллет, халкъ патал виридалайни кьиметлу девлет я. Вучиз лагъайт'ла ам миллетдин, халкъдин гележег, миллет, халкъ эбеди яз яшамаш хъун лагъай ч'ал я.

•••

Гьар са халкъдин милливал, ахлакъдин кьиметлувал, меденият хуьзвайди ва вилик тухузвайди адан ч'ал я.

•••

Дидед ч'ал чир тахъун, дидед ч'алаз кьимет тагун, са гафни авачиз, халкъдин вилик ч'ехи тахсиркарвал я.

•••

Хайи халкъдиз къуллугъ авун гьар са ватандашдин буржи я.

•••

Халкъдин тарих садавайни дегишариз жедач.

•••

Акьул авай чкада гуж герекзавач.

•••

Вичин медениятдин ирс хуьз тахъай халкъдивай вич вуж ят'ла садрани субутиз жеч.

•••

Вичин халкъдизни чилериз хиянат ийизвай кас халисан хиянаткар я.

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ЧИ БАЛК'АНАР

Лезгийрин балк'анар вири Къафкъаздиз сейли я. Балк'ан чапхунчийрин аксина женг ч'угъузвай лезги кьегьалрин виридалайни вафалу дуст тир. XIX асирда лезги чилерал ц'удралди балк'анрин заводар алай. Ина са куьниви гекъигиз тежер, чпихъ тай авачир балк'анар хуьзвай. Гьавилай 1851-йисуз Дербентдин сад лагъай губернатор А.И.Гагарина кхьенай: "Куьре ханлухда авай 20-далай гъаф балк'анрин заводар маса вилайтрин заводриз чешне я. Лезгийрихъ анжах чпиз махус балк'анрин жинсерни ава. Абурун балк'анар сагълам, йигин, к'ант'ла дагълук, к'ант'ла дуьзенлук чкайра гьар гьихътин хъайит'лани военный тактика кьилиз акъудиз виже кьведай халисан дяведин балк'анар я. Гьавилай пачагъди вичин бязи хъянавай полкар патал балк'анар лезгийривай кьачузвай."

Советрин девирдани чи балк'анрив кьведай балк'анар авачир. Месела, Ватандин Ч'ехи дяведилай гуьгъуьниз Москвада СССР-дин Халкъдин Майишатдин Агалкъунрин Выставкада (ВДНХ) иштирак авур Къуба райондин Дигагъ хуьруьн эгъли Дашид Агьмедован балк'ан выставкадин кьизилдин медалдиз лайих акунай. Ихътин мисалар мадни гъиз жедат.

Менфят кьачуниз ва рангуниз килигна лезги балк'анрихъ кьилди т'варар ава. И т'варарикай чи машгьур алим, филологиядин илимрин доктор Фаида Гьаниев

вади вичин 2004-йисуз Магъачкъалада урус ч'алалди чапдай акъудай "Лезги ч'алан кьилди са хилен лексика" ктабда са кьадар малуматар ганва. Агъадихъ чна а ктабдал бинеламиш хьана менфят кьачуниз ва рангуниз килигна балк'анрин т'варар к'елдайбурув агакьарзава.

Менфят кьачуниз килигна балк'анрин т'варар

- Акъахдай балк'ан - лошадь для езды
- Эдегдавай балк'ан - запасная лошадь
- Чамард балк'ан - лошадь для джигитовки
- Пар ч'угъвадай балк'ан - лошадь для перевозки грузов
- Кут'ундай балк'ан - подводная лошадь
- Тумун балк'ан - племенной конь

Рангуниз килигна балк'анрин т'варар

- Лацу балк'ан - белая лошадь
- Чулав балк'ан - вороная лошадь
- Ц'ару балк'ан - пятнистая, пестрая лошадь
- Пел лацу балк'ан - белолобая лошадь
- Пеле гьед авай балк'ан - лошадь со звездочкой на лбу
- Вили балк'ан - голубая лошадь
- Семен - золотистая лошадь
- Экуь семен - буланая лошадь (светло-желтая лошадь с черным хвостом и гривой)
- Кияр - красная лошадь
- Экуь кияр - красно-светлая лошадь
- Къара кияр - черно-коричневая лошадь
- Чал балк'ан - серая лошадь
- Куьрен - рыжая лошадь
- Кегьер - лошадь желтой масти

Azərbaycan Turizm İnstitutunun II kurs tələbəsi Dilare Sənan qızı İsmayilova respublikamızda turizmin inkişafı ilə bağlı maraqlı axtarışlar aparır. Onun bu sahədəki söyləri institutda keçirilən elmi konfranslarda etdiyi maraqlı çıxışlarında əksini tapır. Bu günlərdə Dilarenin Qusar rayonunun maddit mədəniyyət abidələrinə həsr olunmuş çıxışı müəllimlərinin və tələbə yoldaşlarının diqqətini cəlb etmişdir. Onlar elmə böyük marağı olan zəhmətkeş tələbənin işgüzar xüsusiyyətlərini xüsusi qeyd etmişlər.

НОВОСТИ

ПРИБОР РАЗГЛЯДИТ ВЗРЫВЧАТКУ ПОД ОДЕЖДОЙ

Британские ученые разработали камеру, которая может "видеть" взрывчатку, оружие и наркотики сквозь одежду человека с расстояния до 25 м. Новая камера ThruVision появится в аэропортах, железнодорожных вокзалах и иных людных местах.

В отличие от других аналогичных устройств, в которых используется рентгеновское излучение, эта камера ничего не излучает, она работает только как приемник сигналов, излучаемых человеком.

НОВЫЕ МЕТОДЫ НАБЛЮДЕНИЯ

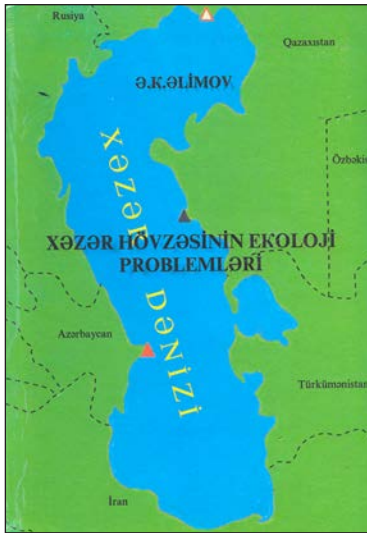
В нынешнем году ученые Белоруссии продолжают осваивать новые методы наблюдения за животным миром. Одним из них является радиотрекинг. Новинка помогает изучать поведение животных с помощью радиошейников. Их сигнал улавливается специальным радиоприемником, благодаря которому ученые получают информацию о животных, где бы они ни находились.

С помощью радиопередатчиков специалисты смогут определять месторасположение молодняка и принимать меры по его сохранению. Новый метод позволит также оперативно выявлять очаги опасных для животных болезней. С помощью радиошейников ученые изучают енотовидных собак, лис и барсуков.

Акбул авай чкада гуж
герекзавач.

Гьейдар Алиев

YENI KİTABLAR "XƏZƏR HÖVZƏSİNİN EKOLOJİ PROBLEMLƏRİ"

Tanınmış alim, geolojiya-mineraloqiya elmləri doktoru, Rusiya Federasiyasının Enerji İnformasiyalari Elmlər Akademiyasının və Hüquq Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü Əhməd-xan Əlimovun görkəmli alim, Azərbaycan ekolojiya elminin banisi akademik Həsən Əliyevin xatirəsinə ithaf etdiyi "Xəzər hövzəsinin ekoloji problemləri" monoqrafiyası bir neçə cəhətdən diqqəti cəlb edir:

İlk dəfə olaraq Xəzər çökəkliyində su səviyyəsinin dəyişilməsində iştirak edən su-duz balans elementlərinin, tektonik qüvvələrin (zəlzələ, palçıq vulkanları və s.) rolu ayrı-ayrılıqda qiymətləndirilmişdir.

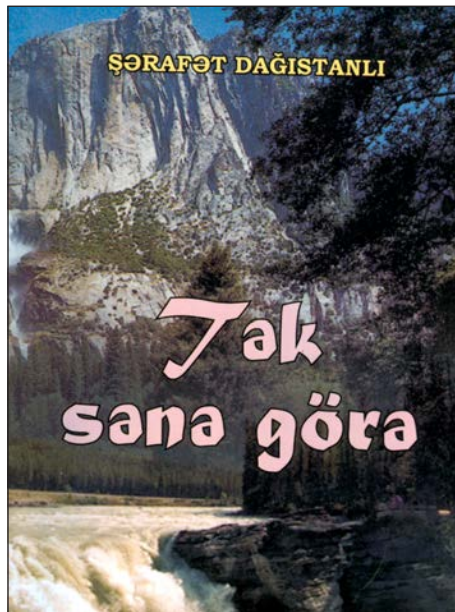
Dənizin təsir zonalarının (aktiv-passiv) sərhədləri ilk dəfə qırmızı xətlə planda göstərilmişdir. Bu zonalarda torpaqların meliorativ vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, yeraltı sularının rejimini idarə etmək, sahil xətlərinin sabit saxlamaq üçün tədbirlər paketi hazırlanmışdır. Təsir zonaları üzrə dənizin ekoloji mühitə etdiyi təsiri qiymətləndirməklə, su-torpaq resurslarının səmərəli istifadəsi üçün ekoloji-meliorativ monitorinqin vəzifələri və elmi əsasları göstərilmişdir.

Dəniz çökəkliyinə materikdən daxil olan yerüstü və yeraltı suların həcmi azaltmaq məqsədilə çay məcrələrindən yeraltı suları götürmək, hövzəyə daxil olan təbii suların səmərəli istifadə etmək üçün hidrogeoloji tədqiqatların növləri və nəticələri göstərilmişdir.

Monoqrafiya meliorasiya, hidrologiya, geologiya, hidrogeologiya və ekologiya sahələrində işləyən mütəxəssislər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

"TƏK SƏNƏ GÖRƏ"

Adı ötən əsrin 50-ci illərindən oxuculara tanış olan Şərafət Dağıstanlının özünəməxsus nikbin poeziyası var. Onun şeirləri səmimiyyətinə və xəlqiliyyətinə görə insanların qəlbinə tez yol tapır. Buna baxmayaraq, şairənin indiyə kimi cəmi bir neçə kitabı ("Mənim arzularım", "Mən apreldə doğulmuşam", "Mən dağlar qızıyam", "Günayım mənim") işıq üzünə görüb.

Kitabları az çap olunsa da, o, dövrü mətbuatda ən çox şeir və poemaları dərc edilmiş şairlərdəndir. İndiyədək şairənin 110-dan çox qəzet və jurnalda Azərbaycan, ləzgi, rus, qırğız, qazax, tacik, özbək, avar, qumıq, dargi, mari, tatar və başqa dillərdə 5 minədək şeir və poeması dərc olunub. Rus dilinə onun əsərlərini Aleksandr Xaldıyev, Aleksandr Qriç, Aleksandr Lukyanov, Varvara Konstantinova, Aida Fyodorova, Yefim Meyeroviç kimi məşhur tərcüməçilər çevirmişlər. Rusiyanın mərkəzi mətbuat orqanlarında onun 300-dən çox şeiri və bir neçə poeması çıxıb. Şairənin sözlərinə 40-dan çox mahnı bəstələnib.

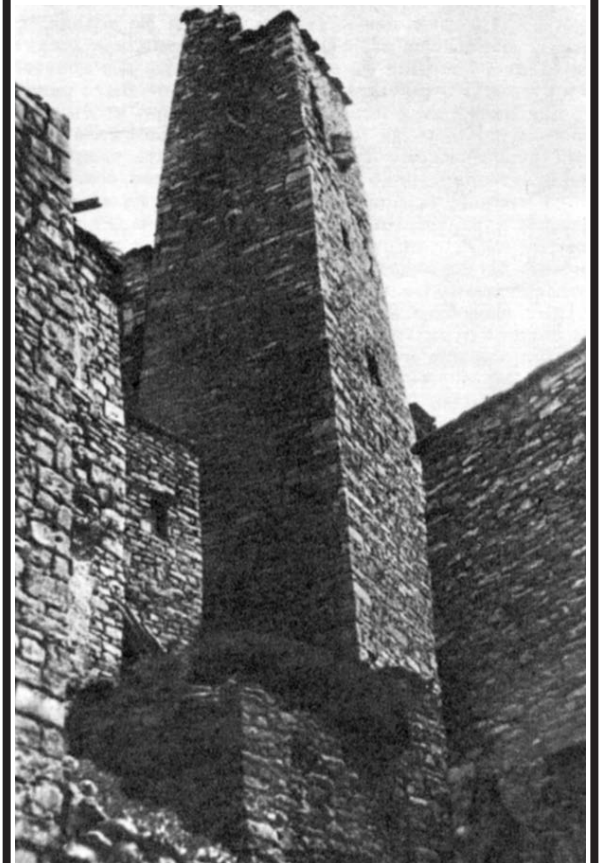
Bir sıra çətinliklər üzündən tez-tez kitablarını çap etdirə bilməyən Şərafət Dağıstanlının bir neçə ay əvvəl işıq üzünə görmüş "Tək sənə görə" kitabı oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. Azərbaycanın xalq şairi Söhrab Tahirin ön söz yazdığı bu kitabda Ş. Dağıstanlının son illərdə qələmə aldığı şeirlər toplanıb. Vətənə, doğma torpağa məhəbbət və Qarabağ mövzusunda yazılmış şeirlər kitabda əsas yer tutur.

"Samur"

ГАФАЛАГ

БархутI	-	хозяин, владелец
Гим	-	площадь
Гурава	-	злое намерение
Гьымси	-	настоящий
Жидри	-	скрытный, тайный
Зегьем	-	1) зной; духота; 2) накал
Зуругь	-	богатырь
ЙукIу	-	1) желательный, нужный; 2) любимый, желанный
Кьушабеги	-	пастушья сумка
Кьукь	-	хвостун
Кьукьвал	-	хвостовство
Кьура	-	четвертого дня (на четвертый день)
КIач	-	место для топлива (в сарае)
КIи	-	подушечка
КIили	-	1) косой; 2) кривой
Матагь	-	товар
Михез	-	шприц
Нукьа	-	уборная
ТIамп	-	точка
ЦIи	-	сладкий
ЦIивал	-	сладость
ЦIили	-	состоятельный
ЦIыт	-	нездоровый

ЧИ ТАРИХ

Лезги чилин кьадим кIелейрикай сад

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİ N!

Bəhram Zalov, Vaqif Hacıağayev və Kamran Qurbanəliyev Ağasəməd Hacıyevə həyat yoldaşı

Nabatın

vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verirlər.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.

e-mail:
sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000
Заказ: 1700
Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"